

Bertrand Russell (1872-1970), en av 1900-talets stora giganter, känd som analytisk filosof, men också för ett tämligen rikt kärleksliv, har skrivit följande: "Tre lidelser, enkla men överväldigande starka, har styrt mitt liv: längtan efter kärlek, kunskapsörst och en outhärdlig medkänsla för människosläktets lidande." Det här citatet sammanfattar, tror jag, många människors drivkrafter: längtan efter kärlek och kunskap och en därur följande stark medkänsla. Russell beskriver sina lidelser som "enkla och starka" och det är just det som är så betvingande. De är starka krafter i varje människas liv och också de som formar vår existens överhuvudtaget. Här vill jag uppehålla mig vid den första, kärleken, som är väl värd också ett religionsfilosofiskt studium.

Hur skulle ett mänskligt liv se ut utan kärlek i en eller annan form? Vilken roll spelar kärleken i våra liv? Finns det olika slags kärlekar? Är det samma art av känsla som ligger i de olika kärleksuttrycken? Inte minst är den frågan både viktig och intressant, tycker jag själv, som gäller på vilket sätt kärleken, bidrar till att skapa de livssyner vi har. Frågan gäller närmare bestämt hur sambandet ser ut mellan personliga erfarenheter och den mer teoretiska hållning som i det här fallet en teolog eller filosof med tiden utarbetar och omfattar?

I det följande gör jag två nedslag för att problematisera dessa relationer och ännu så länge ytterst tentativt svara på ovan ställda frågor. De två är: a) Kärlek och Gud, en religionsvetenskaplig aspekt. b) Kärlek och död, en kulturanalytisk aspekt.

Kärlek och Gud

Bland svenska teologer och religionsvetare var under större delen av 1900-talet Anders Nygren det självklara namnet. 1930 kom Nygrens monumentala verk *Eros och Agape Den kristna kärlekstanken genom tiderna*.

Med hjälp av begreppen "eros" och "agape" genomförde Nygren sin motivforskning. Han var på jakt efter de eller det motiv som enligt honom präglade kristen tro till skillnad från den grekiska kulturens. Han fann att i båda fallen var kärlekstanken central, men inte vilken kärlek som helst. Framförallt var det frågan om kvalitativt olika slags kärlekar i den kristna respektive den grekiska

världen. Han betecknade skillnaden som dikotomin mellan mellan eros och agape. Eros är, enligt Nygren, den begärsfyllda kärleken och är självisk till sin natur. Agape är däremot osjälvisk, utgivande och spontan. Agape är den gudomliga kärlekens signum. Människan kan enligt Nygren inte åstadkomma agape- kärlek, eftersom hennes kärlek *alltid* är begärande. Med sina två kärleksbegrepp lyckades Nygren åstadkomma åtminstone två saker: a) en radikal skillnad mellan kristen och grekisk kultur till den kristnas favör, b) en radikal skillnad mellan gudomlig och mänsklig kärlek till det gudomligas favör. Utöver att jag är kritisk till Nygrens uppfattning om den kristna exklusiviteten, framstår den främsta bristen i hans resonemang idag i framställningen av kärlekens okroppsliga natur. Oroväckande mycket av teologiska och religionsvetenskapliga synsätt på människan är utformade som om hon vore utan kropp, som om kroppen vore oväsentlig, ovidkommande och störande, som om det vore möjligt att abstrahera fram en okroppslig människa.

"När jag älskar barnet, hunden, mannen eller kvinnan, kramas och kysser jag och beveks av det söta ansiktet, det sovande uttrycket, den kroppsliga glädjen och det lekfulla språnget. En teologi och filosofi som inte innefattar allt vad kroppsligt är, fint som fult, uppfattar jag som baserad på en ofullständig människosyn"

För egen del ser jag kroppen som grundläggande, hur skulle den kunna vara något annat? Det är jag som är min kropp. När jag föds blir jag kropp, när jag dör, dör min kropp. Och kärlek är i allra högsta grad, i samtliga sina yttringar, av kroppslig karaktär. Det är med ögon, händer, fötter, mun, armar, ben, mage som jag uttrycker min kärlek, vare sig vi tar fasta på kärlekens erotiska natur eller ej. Så nu - i tiden efter Nygren, efter Agape vill jag ge kroppen sin självklara plats. Kärlek är inte antingen eros eller agape, den är både-och, och framförallt är den kroppslig. När jag älskar barnet, hunden, mannen eller kvinnan, kramas och kysser jag och beveks av det söta ansiktet, det sovande uttrycket, den kroppsliga glädjen och det lekfulla språnget. En teologi och filosofi som inte innefattar allt vad kroppsligt är, fint som fult, uppfattar jag som baserad på en ofullständig människosyn.

Föreställningarna kring eros och agape kan också beskrivas som två traditioner i vår kultur. Erostraditionens rötter finner vi hos Platon och en nutida representant är Nietzsche. Här betonas önskan om att besitta det man saknar. Längtan efter kärlek beror på en brist. Vår kärlek leder oss till ett ideal som innebär vår möjlighet att bli perfekta. Eros innebär sålunda en rörelse hän mot ett ideal som människan vill bli delaktig av. Agape är istället en "nedåtgående" rörelse från en oberoende person, i det här fallet Gud, till en beroende. Det högre sänker sig ned till det lägre, det

friska till det sjuka, den rika till den fattiga. Föremålet för denna rörelse saknar värde och av det framgår storheten hos den älskande. Gud älskar, enligt Nygren, den värdelösa människan med en kärlek som människan aldrig själv kan omfatta. En häpnadsväckande uppfattning!

När det gäller mystiker i kristen tradition förekommer i forskningen inte sällan en uppfattning om deras ointresse för det kroppsliga och synen att de besitter ett kroppsförakt därför att de avsagt sig sexualitet, eller att de avsagt sig sin sexualitet på ett föregående kroppsförakt. Detta kan naturligtvis äga sin riktighet från fall till fall, men kärleken är tveklöst central i deras liv. Att älska Gud är det högsta! Och utifrån sin starka kärleksupplevelse uttrycker många mystiker även en stark medkänsla för andra människor på ett sätt som påminner om Russells ord. På sätt och vis är deras kärlek även i högsta grad kroppslig såtillvida som den gudomliga kärleken ges sinnliga uttryck. Det är vidare intressant att notera den roll kärlek spelar som kunskapskälla. Den som älskar, den som känner kärlek, når kunskap av ett bestående slag, en kunskap som är en visdom, en livsvisdom. Tanken på kärlek som kunskapskälla är spännande, den som älskar får kunskap av ett särskilt och livgivande slag. Så först när vår mer konventionella kunskap kompletteras med kärlekens dynamiska insikter kan vi tala om "kunskap". Denna aktiva kunskap innebär också att tillägna sig ett förändrat och mer du-liknande förhållningssätt till andra människor. Vår kärlekskunskap kan beskrivas som en förtrogenhetskunskap, att på ett särskilt vis bli förtrogen med föremålet för min kärlek.

Kärlek och död

Med "kärlek och död" vill jag bl a beteckna vår början och vårt slut. Vi innesluts av dessa poler. Vi kommer till i kärlek, i bästa fall (alla har inte den förmånen). Vi föds och avgörande för vår överlevnad är, utöver det livgivande bröstet, kärlek, omsorg och vård. Detta är behov som följer oss livet ut och har grundläggande betydelse för vår psykiska hälsa och överlevnad. Under livet drivs vi "framåt" genom pendlingen mellan liv och död, kärlek och hat, aggressivitet och försoning.

Kärlek kan bland många andra saker uppfattas som ett uttryck för en odödlighetslängtan. I kärleken kan vi uppleva oss oövervinnliga, odödliga, starka och livskraftiga. Inget är omöjligt och i upplevelsen av att vara älskad, vare sig det handlar om kärlek till en människa eller till något gudomligt, kan vi utföra oväntade saker. Zygmunt Bauman, välkänd sociolog, skriver: "Kärleksförhållandet tycks vara transcendensens sista tillflykt. Enligt Otto Rank är den moderna människans beroende av kärlekspartnern 'resultatet av en förlust av andliga ideologier', och

"Kärleksförhållandet övergår till att bli ytterligare en form av självhävdelse, denna måttlösa (det vill säga aldrig tillfredsställda) drift att göra det notoriskt otroliga - den personliga förmågan att övervinna döden - troligt; eller åtminstone fördriva vetskapen om dess fåfänglighet ur medvetandet." Intressant nog beskriver Bauman kärleken utifrån eros-uppfattningen ovan, och sammanställer kärleken med vår brist på ideologier och vår odödlighetslängtan. I det vakuum som uppstår när Gud är död och i människans förvirring inför sitt ändliga öde tillåts kärleken ta det totala utrymmet och spela all roll. Kärleken övervinner döden, är budskapet. Men här ryms en paradox: inget är samtidigt så sårbart som kärleken. Kärleken hotas ständigt av död, svek, bedrägeri och lögn. Samtidigt som kärleken övervinner döden, hotas den av döden.

Frågor för vidare funderingar

Med utgångspunkt i ett citat av Bertrand Russell där han anger sina tre lidelser - kärlek, kunskapsörst, medlidande - har jag funderat något över kärlekens betydelse i två olika sammanhang: det gudomligas och dödens. De två sammanhangen skiljer sig tydligt åt, men skiljer sig kärleken åt? Den frågan låter sig inte omedelbart besvaras utan kräver ett grundligt studium. Ett första spontana svar är att uppfattningar om kärlek liksom de flesta andra fenomen är kulturbundet. Samtidigt menar jag att kärlek, för våra liv mänskliggörande, är något grundläggande för att inte såga ofrånkomligt. Vare sig vi deltar aktivt i kärleken eller inte, finns den ändå alltid där: närvarande eller frånvarande, den är där!

Det är med kärleken som när Augustinus ställer sig frågan om tid. Frågar någon om vad "klockan" är, kan jag svara, men frågar någon om vad tid är, blir jag svaret skyldig. Låt mig använda Augustinus' tanke och skriva: frågar någon om vad förälskelse är kan jag svara, men frågar någon om vad kärlek är blir jag svaret skyldig. Kärleken har en ord- respektive en ordlös nivå. Den ordlösa nivån dominerar såtillvida att vi inte fullständigt förmår formulera oss, men ändå vet vi vad vi talar om!

Källor:

Baumans, Z., *Döden och odödligheten i det moderna samhället*, Daidalos, Uddevalla 1994,
Sofies värld. En filosofisk evighetskalender, Stockholm Bergh cop. 1999